

ks. Tomasz Szalanda

Stawiguda

ORCID: 0000-0003-4367-418X; e-mail: tsz2000@poczta.fm

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.22.004.15818>

NAWRÓCENIE SYNODALNE W ROZUMIENIU PAPIEŻA FRANCISZKA

SYNODAL CONVERSION ACCORDING TO POPE FRANCIS

Abstrakt

Nawrócenie synodalne jest powrotem Kościoła do wspólnotowego działania misyjnego – głoszenia Ewangelii wszędzie. Polega ono na zmianie myślenia o Kościele, zmianie sposobu bycia w Kościele i zmianie przeżywania Kościoła. Ta zmiana winna się dokonywać przez spotkanie wspólnoty, słuchanie Ducha Świętego i siebie nawzajem, by dobrze rozeznaczyć, co dzisiaj Paraklet mówi do Kościoła.

Słowa kluczowe: nawrócenie synodalne, synodalność, synod Kościoła, papież Franciszek

Abstract

Synodal conversion is the return of the Church to community missionary activity – to proclaim the Gospel everywhere. It consists in changing the way of thinking about the Church, changing the way of being in

the Church, and changing the way of perceiving the Church. This change should be made by meeting the community, listening to the Holy Spirit and one another, in order to discern well what the Paraclete is saying to the Church today.

Keywords: synodal conversion, synodality, synod of the Church, Pope Francis

Wstęp

Praktyka zwoływania synodów znana jest w Kościele od wieków. Wystarczy wspomnieć choćby synody w Kartaginie (III wiek), Elwirze (IV wiek) czy Orange (VI wiek). Miały one większy bądź mniejszy zasięg, w zależności od tego, czy dotyczyły spraw Kościoła diecezjalnego, metropolii czy kraju. Niektórym przewodził papież bądź legat papieski, albo biskupi. 15 września 1965 roku św. Paweł VI w motu proprio *Apostolica sollicitudo* powołał do istnienia Synod Biskupów (*Synodus Episcoporum*). Do niego należą biskupi z całego świata, z których doświadczenia chce korzystać papież „dla dobra powszechnego Kościoła”¹. Główne zadania Synodu to „podtrzymywanie ścisłej więzi i żywej współpracy między Papieżem a Biskupami całego świata; (...) troszczenie się, ażeby posiadano bezpośrednią i prawdziwą znajomość spraw i okoliczności rzeczy, dotyczących wewnętrznego życia Kościoła i Jego działalności w dzisiejszym świecie; (...) doprowadzanie do łatwiejszego uzgodnienia opinii przynajmniej co do istotnych punktów nauki i co do sposobu postępowania w życiu Kościoła”².

Warto zwrócić uwagę, że instytucja Synodu Biskupów – już w kilka miesięcy po jej powołaniu – znalazła się w dokumentach II Soboru Watykańskiego w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele

¹ PAWEŁ VI, List „motu proprio” *Apostolica sollicitudo* ustanawiający Synod Biskupów dla całego świata, Rzym 1965 (dalej: AS), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/motu/apostolica_sollicitudo_15091965.html (odczyt z dn. 01.02.2022 r.).

² AS II.

Christus Dominus (28 października 1965 roku)³ oraz w Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* (7 grudnia 1965 roku)⁴. Synod Biskupów znalazł swoje umocowanie również w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku⁵.

Jednakże synod *O Kościół synodalny: komunია, uczestnictwo i misja*, rozpoczęty w Rzymie przez papieża Franciszka (9-10 października 2021 roku, a w Kościołach partykularnych 17 października 2021 roku), dla Kościoła jest wydarzeniem wyjątkowym, od strony formalnej niespotykanym w dotychczasowej praktyce, a w wymiarze duchowym – „meta-noicznym”, tzn. nawróceniowym, które ma doprowadzić do *excitatio spiritalis* (duchowego przebudzenia).

1. Biblijne i teologiczne rozumienie nawrócenia

Język hebrajski „nawrócenie” wyraża za pomocą słowa *shûb* (שוב)⁶. W podstawowym znaczeniu jest to czynność „powrotu”, „skierowania się z jednego miejsca na drugie”⁷. W sensie metaforycznym oznacza po-

³ „Biskupi wybrani z różnych okręgów świata, wedle sposobów i zasad ustalonych lub pozostających do ustalenia przez papieża, okazują Najwyższemu Pasterzowi Kościoła skuteczniejszą pomoc na Radzie, zwanej «Synodem Biskupów». Synod ten, jako reprezentujący cały episkopat katolicki, jest równocześnie znakiem, że wszyscy biskupi zespoleni hierarchicznie uczestniczą w trosce o cały Kościół”. II SOBÓR WATYKAŃSKI, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Rzym 1965, 5.

⁴ „A ponieważ troska o głoszenie Ewangelii w całym świecie należy w pierwszym rzędzie do Kolegium Biskupów, niech Synod Biskupów, czyli «Stała Rada Biskupów dla całego Kościoła» uwzględni wśród spraw o ogólnym znaczeniu w szczególny sposób sprawę działalności misyjnej, jako najważniejszego i najświętszego zadania Kościoła. II SOBÓR WATYKAŃSKI, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, Rzym 1965 (dalej: DM), 29.

⁵ Por. *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984, kan. 334; 342-348.

⁶ Por. J. STRONG, *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera*, tłum. A. Czwojdrak, Warszawa 2017, s. 1051; L. KÖHLER, W. BAUMGARTNER, J. J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 2, Warszawa 2001, s. 430-435.

⁷ „W pocie więc oblicza twego będziesz musiał zdobywać pożywienie, póki nie wrócisz do ziemi, z której zostałeś wzięty” (Rdz 3,19); „Gołębica, nie znalazłszy miejsca, gdzie by mogła usiąść, wróciła do arki, bo jeszcze była woda na całej powierzchni ziemi; Noe,

wrót ze złego miejsca/drogi na właściwe szlaki, odwrócenie się człowieka od fałszywego kierunku życia⁸.

Natomiast język grecki, w którym powstała Septuaginta i księgi Nowego Testamentu, na określenie „nawrócenia” używa kilku wyrażzeń. *Epistrophé* (ἐπιστροφή) – dosłownie oznacza „obracanie się”, „zawracanie się ku”, „skręcanie pod kątem prostym”⁹; *epistrephó* (ἐπιστρέφω) – „zwrócić się do”, „zmienić kurs”, „zawrócić”, „skierować się ku”, „powrócić”, „przyjść ponownie”, „skruszyć się”, „żałować”¹⁰; *metanoéo* (μετανοέω) – „zastanawiać się po fakcie (zbyt późno)”, „zmieniać zdanie/myślenie”;

wyciągnąwszy rękę, schwytał ją i zabrał do arki” (Rdz 8,9); „Potem, zawróciwszy, dotarli do En-Miszpat, czyli Kadesz, i pobili Amalekitów na całej ziemi, a także Amorytów mieszkających w Chasason-Tamar” (Rdz 14,7).

⁸ „Rozdzierajcie jednak serca wasze, a nie szaty! Nawróćcie się do Pana, Boga waszego! On bowiem jest litościwy, miłosierny, nieskory do gniewu i bogaty w łaskę, a lituje się nad niedolą” (Jl 2,13); „Lecz jeśliby występny porzucił wszystkie swoje grzechy, które popełnił, a strzegłby wszystkich moich ustaw i postępował według prawa i sprawiedliwości, żyć będzie, a nie umrze” (Ez 18,21); „Może posłuchają i zawróci każdy ze swej złej drogi, wtenczas Ja powstrzymam nieszczęście, jakie zamysłam przeciw nim za ich przewrotne postęпки” (Jr 26,3).

⁹ Por. J. STRONG, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*, Warszawa 2015, s. 300; Z. ABRAMOWICZÓWNA, *Słownik grecko-polski*, t. 2, Warszawa 1960, s. 274. W Nowym Testamencie występuje tylko w Dziejach Apostolskich: „Wysłani przez Kościół szli przez Fenicję i Samarię, sprawiając wielką radość braciom opowiadaniem o nawróceniu pogan” (15,3).

¹⁰ J. STRONG, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego, dz. cyt.*, s. 299-300; Z. ABRAMOWICZÓWNA, *Słownik grecko-polski*, t. 2, dz. cyt., s. 274. „Jeśli dom na to zasługuje, niech zstąpi na niego pokój wasz; jeśli zaś nie zasługuje, niech pokój wasz powróci do was” (Mt 10,13); „Jeśli brat twój zawini, upomnij go; i jeśli będzie żałował, przebac mu” (Łk 17,3); „Pokutujcie więc i nawróćcie się, aby grzechy wasze zostały zgładzone” (Dz 3,19); „Odwróć się więc od swego grzechu i proś Pana, a może ci odpuści twój zamiar” (Dz 8,22); „Ludzie, co wy robicie! My także jesteśmy ludźmi, podobnie jak wy podlegamy cierpieniom. Nauczamy was, abyście odwrócili się od tych marności do Boga żywego, który stworzył niebo i ziemię, i morze, i wszystko, co w nich się znajduje” (Dz 14,15); „Czyniła to przez wiele dni, aż Paweł, mając dość tego, odwrócił się i powiedział do ducha: «Rozkazuję ci w imię Jezusa Chrystusa, abys z niej wyszedł». I w tejże chwili wyszedł” (Dz 16,18); „*abyś otworzył im oczy i zwrócił od ciemności do światła, od władzy szatana do Boga*” (Dz 26,18).

„żałować”, „odczuwać skruchę”, „opamiętać się nawrócić”¹¹; *metanoia* (μετάνοια) – „zmiana usposobienia”, „żał”, „skrucha”¹².

Biblijna koncepcja nawrócenia oscyluje w kierunku zawrócenia z niewłaściwej/złej drogi postępowania zarówno wobec Boga, jak i drugiego człowieka. Jej pierwszym etapem jest zmiana myślenia, które następnie uwidacznia się w podjęciu decyzji o radykalnej zmianie dotychczasowego życia, a następnie wypełnienia jej w konkretnym postępowaniu. W Starym Przymierzu nawrócenie było silnie związane z zachowywaniem przymierza i wierności mu. Natomiast w Nowym Przymierzu łączyło się z przyjściem oczekiwanego Mesjasza, a wraz z nim królestwa Bożego, oraz przyjęciem Dobrej Nowiny o zbawieniu.

Teologia obficie czerpiąc z Biblii, zauważa, że nierozłącznym elementem objawienia jest wezwanie do nawrócenia, które jest konieczne, by mieć udział w królestwie niebieskim. Wystarczy spojrzeć na początek publicznej działalności Jezusa i Jego pierwsze słowa, które wypowiada w związku ze zleconą Mu przez Ojca misją: „Gdy Jan został uwięziony, Jezus przyszedł do Galilei i głosił Ewangelię Bożą. Mówił: «Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię!»” (Mk 1,14-15; por. Mt 4,17). Nawrócenie związane jest również z odrzuceniem dotychczasowego stylu życia: „Nie przyszedłem powołać do nawrócenia się sprawiedliwych, lecz grzeszników” (Łk 5,32).

Dla św. Augustyna nawrócenie (łac. *conversio*) rozumiane jest jako powrót (łac. *reditus*) oraz jako ocalenie (łac. *salus*)¹³. Chodzi w nim

¹¹ J. STRONG, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego, dz. cyt.*, s. 500-501; Z. ABRAMOWICZÓWNA, *Słownik grecko-polski*, t. 3, Warszawa 1962, s. 124. „Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię!” (Mk 1,15); „Odwróć się więc od swego grzechu i proś Pana, a może ci odpuści twój zamiar” (Dz 8,22).

¹² J. STRONG, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego, dz. cyt.*, s. 501; Z. ABRAMOWICZÓWNA, *Słownik grecko-polski*, t. 3, dz. cyt., s. 124. „Wydadzcie więc godne owoce nawrócenia” (Łk 3,8); „Powiadam wam: Tak samo w niebie większa będzie radość z jednego grzesznika, który się nawraca, niż z dziewięćdziesięciu dziećmiu sprawiedliwych, którzy nie potrzebują nawrócenia” (Łk 15,7); „A wiecie, że później, gdy chciał otrzymać błogosławieństwo, został odrzucony, nie znalazł bowiem sposobności do nawrócenia, choć go szukał ze łzami” (Hbr 12,17).

¹³ Por. W. EBOROWICZ, *Proces nawrócenia św. Augustyna*, „Vox Patrum” 8 (1988), s. 75-76.

o powrót do prawdziwej wiary w Jezusa Chrystusa (z ateizmu, politeizmu, apostazji, herezji, schizmy), która ma charakter uświęcający¹⁴. Dla św. Tomasza nawrócenie jest skutkiem działania uświęcającej łaski Bożej i współpracy człowieka, który w sposób wolny na nią odpowiada (por. STh Ia-2ae, q. 112-113).

Sobór Trydencki nawrócenie wiąże z usprawiedliwieniem (a więc i z chrztem), które jest „przeniesieniem ze stanu, w którym człowiek rodzi się jako syn pierwszego Adama, do stanu łaski i przybrania za synów Bożych przez drugiego Adama, Jezusa Chrystusa, naszego Zbawiciela; to przeniesienie po ogłoszeniu Ewangelii nie może się dokonać bez kąpeli odrodzenia lub jej pragnienia, jak jest napisane: «Jeśli człowiek nie narodzi się z wody i Ducha Świętego, nie może wejść do Królestwa Bożego»¹⁵.

Tenże sobór rozwijając w dalszym tekście zagadnienia usprawiedliwienia, odnosi się do interesującej nas kwestii nawrócenia, a czyni to omawiając „Potrzebę przygotowania do usprawiedliwienia u osób dorosłych oraz o jego pochodzeniu”¹⁶. Usprawiedliwienie dokonuje się dzięki „łascie uprzedzającej” (łac. *gratia praeveniente*), przez którą Bóg pobudza do nawrócenia odwróconych od Niego przez grzech, a ci, do których ta łaska jest skierowana, „dobrowolnie zgadzają się i współpracują z tą łaską, w taki sposób, że – gdy Bóg dotyka serce człowieka światłem Ducha Świętego – ani człowiek nie pozostaje zupełnie bezczynny, przyjmując to natchnienie, zwłaszcza że może je odrzucić, ani bez łaski Bożej nie może swą wolną wolą osiągnąć sprawiedliwości bez Niego”¹⁷.

Na proces nawrócenia ma również wpływ usłyszenie słowa Bożego (bo z niego rodzi się wiara), w pełni wolne zwrócenie się do Boga, uznanie siebie za grzesznika, zwrot ku Bożemu miłosierdziu, by w końcu

¹⁴ Por. J. MACHNIAK, *Nawrócenie. W teologii duchowości*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 13, Lublin 2009, kol. 854.

¹⁵ *Sobór Trydencki, Sesja 6: I/A, Rozdział 4*, w: A. Baron, H. Pietras (oprac.), *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/1, Kraków 2007, s. 293.

¹⁶ *Sobór Trydencki, Sesja 6: I/A, Rozdział 5*, w: A. Baron, H. Pietras (oprac.), *Dokumenty soborów powszechnych...*, dz.cyt., s. 293.

¹⁷ Tamże.

doszło do „odwrócenia się od grzechu z uczuciem nienawiści do niego i wzgardy”¹⁸.

II Sobór Watykański uczy, że sprawcą nawrócenia jest Duch Święty, który prowadzi człowieka do uznania swojego grzechu i nawiązania łączności z Bogiem. On zaś doprowadza swoją łaską do przejścia od starego życia do nowego, które jest w Jezusie Chrystusie, a wyraża się w zmianie myślenia i obyczajów oraz „radości, której Bóg udziela bez miary”¹⁹.

Adaptując spojrzenie biblijne i soborowe na potrzeby niniejszego tematu, nawrócenie można ująć jako w pełni wolną, pozytywną odpowiedź człowieka na łaskę dotknięcia jego serca przez Boga światłem Ducha Świętego, dzięki czemu świadomie odwraca się od grzechu i rozpoczyna nowy, ewangeliczny styl życia, który proponuje Pan przez posługę Kościoła.

2. Synodalność w rozumieniu papieża Franciszka

Myśl Franciszka dotycząca „nawrócenia synodalnego” nie jest wynikiem przypadku – jednorazowego przebłyску papieskiej myśli. Ona dojrzała przez jego dotychczasowy pontyfikat, a swój początek ma w „nawróceniu duszpasterskim (pastoralnym)”.

Franciszek wzywa do niego w adhortacji apostołskiej o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie *Evangelii gaudium*²⁰. W nawróceniu duszpasterskim fundamentem jest misyjny charakter Kościoła, który „wyrusza w drogę” a nie „biernie oczekuje”²¹, jest Kościołem „otwartych drzwi”, „otwartym domem Ojca”, „ojcowskim domem, gdzie jest miejsce dla każdego z jego trudnym życiem”, a nie „urzędem celnym”

¹⁸ Sobór Trydencki, Sesja 6: I/A, Rozdział 6, w: A. Baron, H. Pietras (oprac.), *Dokumenty soborów powszechnych...*, dz.cyt., s. 294.

¹⁹ DM 13.

²⁰ Por. FRANCISZEK, Adhortacja *Evangelii gaudium*, Rzym 2013 (dalej: EG). Po raz pierwszy w obszerny sposób mówi się o „nawróceniu pastoralnym” w dokumencie z 2007 roku: V OGÓLNA KONFERENCJA EPISKOPATÓW AMERYKI ŁACIŃSKIEJ I KARAIBÓW, *Aparecida. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014, 365-372. Franciszek, wówczas jeszcze jako kardynał, należał do głównych redaktorów tego dokumentu.

²¹ Por. EG 15, 21.

z „kontrolerami łaski”²². Nawrócenie pastoralne sprawia „wyjście z własnej wygody”²³ i „naśladowanie Chrystusa”²⁴. W nim ważny jest więc proces rozeznawania, co w działaniu Kościoła (pojedynczych osób, wspólnot, jak i instytucji oraz hierarchii) jest zasadnicze i uniwersalne, oraz oczyszczania z tego, co jest drugorzędne i przejściowe²⁵. Dotyczy to aktualnych struktur kościelnych, obrzędów, zwyczajów, treści i sposobu przekazywania prawd wiary²⁶, świeckich, a także „hierarchicznie” odpowiedzialnych za duszpasterstwo parafialne oraz za Kościół, w tym papieża, biskupów, prezbiterów²⁷.

Drugim etapem jest „nawrócenie ekologiczne” wyrażone w encyklice poświęconej trosce o wspólny dom *Laudato si*²⁸, czemu szczególnie poświęcona jest trzecia część rozdziału szóstego²⁹. Czym jest „nawrócenie ekologiczne”? Jest „rozwijaniem wszystkich konsekwencji ich [ludzi – uzupełn. autora] spotkania z Jezusem w relacjach z otaczającym ich światem”, to „życie powołaniem, by być obrońcami dzieła Bożego”³⁰, utrzymywanie „zdrowych relacji ze stworzeniem”³¹.

To nawrócenie ma się dokonać na wielu przestrzeniach. Nawrócić się mamy z drwin z troski o naturalne środowisko, z bierności i niechęci zmieniania swoich przyzwyczajzeń „antyeologicznych”³²; uznać świat jako dar Ojca, uświadomić sobie łączność, powszechną komunię i braterstwo z „z innymi istotami wszechświata”; wykorzystywać zdolności, którymi Bóg obdarzył człowieka; w celu rozwiązywania problemów świata³³; uczyć się dostrzegać, że „każde stworzenie odzwierciedla coś z Boga

²² Por. EG 46, 47.

²³ EG 20.

²⁴ EG 167.

²⁵ Por. EG 25, 30.

²⁶ Por. EG 25, 26, 41, 43.

²⁷ Por. EG 14, 30-33.

²⁸ Por. FRANCISZEK, Encyklika *Laudato si*, Rzym 2015 (dalej: LS).

²⁹ Por. LS 216-221.

³⁰ LS 217.

³¹ LS 218.

³² LS 217.

³³ Por. LS 220-221.

i zawiera orędzie, które ma nam przekazać³⁴, i uznać, że „ponieważ Bóg stworzył świat, wpisując weń pewien ład i dynamizm, to człowiek nie ma prawa ich ignorować³⁵”.

Nawrócenie pastoralne i ekologiczne stają się więc pewną drogą ku nawróceniu synodalnemu. Układają się w pewną triadę: ja – świat stworzony – my.

Jak rzeczywistość nawrócenia synodalnego widzi papież Franciszek? W przemówieniu z okazji 50. rocznicy ustanowienia Synodu Biskupów powiedział: „droga synodalności jest drogą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia³⁶. I dodał zaraz: „To, czego domaga się od nas Pan, w pewnym sensie jest już w całości zawarte w słowie «synod». Podążanie razem – wierni, pasterze, Biskup Rzymu³⁷”.

Synodalność więc nie jest wymysłem ludzkim, ale wynika ze słuchania Pana i otwarcia na Jego natchnienia, przez które On kieruje Kościołem w stronę wspólnej drogi. Warto zwrócić uwagę na gradację „wspólnego podążania”, o którym mówi Franciszek: wierni, pasterze, biskup Rzymu. Już nawet w tym szczególnie ujawnia się *novum* tej drogi. Zazwyczaj bowiem mówiąc o hierarchicznej strukturze Kościoła wymienia się papieża na pierwszym miejscu. Franciszek tę kolejność zmienia, tytułując przy tym „papieża” jako „Biskupa Rzymu”. To w żaden sposób nie pomniejsza rangi urzędu, papieskiej pozycji czy odpowiedzialności w kierowaniu Kościołem, ale sprawia, że jako osoba staje się nam bliższy, i daje przekonanie, że jest jednym z nas. Równość w godności ludzkiej i chrześcijańskiej oraz w kruchości jako grzesznika wyprzedza urząd. Będąc w tak rozumianej strukturze, „razem” ma wymiar wspólnoty Chrystusowej, a nie pewnej grupy religijnej.

³⁴ LS 221.

³⁵ Tamże.

³⁶ FRANCISZEK, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17.10.2015), 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html (odczyt z dn. 10.04.2022 r.).

³⁷ Tamże.

Synodalność jest również słuchaniem drugiego, ponieważ „każdy może się czegoś nauczyć”³⁸. Drugi staje się więc darem, który rozwija, wzbogaca, uczy przez swoje doświadczenie patrzenia na rzeczywistość Kościoła.

W przemówieniu z dnia 18 października 2021 roku, zwracając się do wiernych diecezji rzymskiej, Franciszek rozwinął temat synodalności³⁹. Skupił się przede wszystkim na temacie „słuchania” – Boga i drugiego człowieka przez człowieka. W tym papież widzi klucz owocności drogi synodalnej: „Słuchać siebie nawzajem. Rozmawiać ze sobą i słuchać siebie nawzajem. Rzecz nie w tym, by zasięgnąć opinii, to nie o to chodzi. To nie jakaś ankieta, lecz słuchanie Ducha Świętego, bo jak mówi Księga Apokalipsy: «Kto ma uszy, niechaj posłysz, co mówi Duch do Kościołów» (2,7). Pierwszym zobowiązaniem jest posiadanie uszu otwartych na słuchanie. Chodzi o to, by słyszeć głos Boga, czuć Jego obecność, uchwycić, gdy jest obok, poczuć Jego tchnienia życia. Prorok Eliasz zauważył, że Bóg lubi zaskakiwać, nawet w sposobie, w jaki pozwala nam zauważyć swoją obecność, gdy przechodzi obok: «Gwałtowna wichura rozwalająca góry i druzgocąca skały (...); ale Pan nie był w wichurze. A po wichurze – trzęsienie ziemi: Pan nie był w trzęsieniu ziemi. Po trzęsieniu ziemi powstał ogień: Pan nie był w ogniu. A po tym ogniu – szmer łagodnego powiewu. Kiedy tylko Eliasz go usłyszał, załoniwszy twarz płaszczem...» (1 Krl 19,11-13). Tak właśnie przemawia do nas Bóg. I z powodu tego «łagodnego szmeru» – który egzegeci przetłumaczyli jako «subtelny głos ciszy», a ktoś inny jako «delikatną nić dźwięcznej ciszy» – musimy przygotować nasze uszy, aby usłyszeć ten pochodzący od Boga szmer”⁴⁰.

Franciszek pokazuje, że synodalne spotkanie, rozmowa i słuchanie drugiego człowieka stają się sposobem odkrywania, co Duch Święty mówi dzisiaj do Kościoła. Przypomina nam w ten sposób biblijny obraz Stwórcy, który objawia siebie i swoją wolę także przez stworzenie, a szczegól-

³⁸ Tamże, 6.

³⁹ Por. TENŻE, *Przemówienie do wiernych diecezji rzymskiej (18.09.2021)*, <https://kongreskk.pl/wp-content/uploads/2021/10/Przemówienie-Franciszka-18-września-2021-pl.pdf> (odczyt z dn. 14.04.2022 r.).

⁴⁰ Tamże.

nie przez ludzi. W takiej perspektywie oni stają się zwiastunami Bożych myśli, woli, inspiracji i podpowiedzi.

Franciszek zmienia również optykę spotkania w Kościele. Drugi człowiek nie jest już „drugim”, ale równym: „Każdy jest bohaterem pierwszego planu, nikt nie może być traktowany jako zwykły statysta. To musi wybrzmieć jasno: każdy jest bohaterem pierwszego planu. Nie jest już tak, że tym głównym bohaterem jest papież, kardynał, wikariusz Rzymu, biskupi pomocniczy. Nie, to my wszyscy jesteśmy bohaterami pierwszego planu i nikt nie może być uważany za statystę”⁴¹.

3. Nawrócenie synodalne w rozumieniu papieża Franciszka

Synodalna droga jest odrodzeniem Kościoła, przypomnieniem, jaki powinien być, aby w jak najlepszy sposób pełnić wolę Boga. Perspektywa synodalności, którą prezentuje Franciszek, jest niejako „manifestem eklezjologicznym”, drogą odrodzenia Kościoła, który jest jednym z marzeń Ojca, urzeczywistnionych przez Syna, ożywianych mocą Ducha Świętego. To odrodzenie dokonuje się w procesie nawrócenia wspólnoty, który można ująć w następujących punktach:

1. Zmiana myślenia o Kościele

Chodzi o rezygnację z myślenia o Kościele jako „superhierarchicznym”, zarządzanym tylko przez hierarchię, gdzie świeccy są od wykonywania pewnych posług, na rzecz „podzielenia się władzą” ze świeckimi (oczywiście w takim zakresie, na jaki pozwala prawo). To nawrócenie musi dokonywać się z obu stron: duszpasterza i wiernych. Idea Kościoła jako wspólnoty zachowuje oczywiście tego, który jej przewodzi, nie znika element hierarchiczny: „Istnieje silny opór wobec tego, by pozbyć się obrazu Kościoła ze sztywnym podziałem na zwierzchników i podwładnych, na tych, którzy nauczają, i tych, którzy muszą się od nich uczyć. Zapomina się przy tym, że Bóg lubi strącać ze stanowisk: «Strąca władców z tronów, a wywyższa pokornych» (Łk 1,52), rzekła Maryja. Kierunek, który,

⁴¹ Tamże.

idąc wspólnie, odkrywamy jako nasz, przebiega w poziomie, a nie w pionie. Kościół synodalny przywraca horyzont, zza którego wschodzi słońce Chrystusa, tymczasem wznoszenie hierarchicznych pomników przysłania go. Pasterze idą z ludem. My, pasterze, idziemy z ludem, czasem na przedzie, czasem pośrodku, czasem z tyłu. Dobry pasterz musi się poruszać w ten właśnie sposób: z przodu, aby prowadzić stado, w środku, aby zachęcać do drogi i nie zapomnieć zapachu stada, z tyłu, bo lud też ma swój «dobry węch». Ma wycucie, jak szukać nowych dróg lub odnajdywać te, które się zgubiło. Chciałbym to podkreślić, także wobec biskupów i kapłanów diecezji. W czasie drogi synodalnej zadajcie sobie pytanie: «Czy potrafię iść, poruszać się, będąc na przedzie, w środku i z tyłu, czy też potrafię tylko siedzieć na tronie biskupim z mitrą na głowie i pastorałem w rękę?». Pasterze pośród stada pozostają pasterzami, a nie stadem. Stado wie, że jesteśmy pasterzami, stado zna różnicę. Z przodu, aby wskazać drogę, w środku, aby usłyszeć, co czują ludzie, a z tyłu, aby pomóc tym, którzy zostali nieco z tyłu, i pozwolić ludowi, by kierując się własnym węchem znalazł najlepsze pastwiska⁴².

2. Zmiana sposobu bycia w Kościele

Chodzi o przejście od systemu „feudalnego” do partnerskiego spotkania, wzajemnego słuchania i rozeznawania, któremu towarzyszy szacunek i dialog. To jest niezwykle trudny element synodalnego nawrócenia.

Trudność wynika z dwóch powodów. Pierwszy jest pokłosem wychowania pokoleń w duchu (nad)wyjątkowości stanu kapłańskiego. Takie myślenie zdradza choćby fragment z Ewangelii św. Jana: „Wrócili więc strażnicy do arcykapłanów i faryzeuszy, a ci rzekli do nich: «Czemu go nie pojmalście?» Strażnicy odpowiedzieli: «Nigdy jeszcze nikt tak nie przemawiał jak ten człowiek». Odpowiedzieli im faryzeusze: «Czyż i wy daliście się zwieść? Czy ktoś ze zwierzchników lub faryzeuszów uwierzył w Niego? A ten tłum, który nie zna Prawa, jest przekłety»” (7,45-49).

Franciszek komentując ten fragment, mówi tak: „Ta grupa uczonych w Prawie, elita, odczuwa pogardę dla Jezusa. Ale także czuje pogardę dla

⁴² Tamże.

ludu, «tego tłumu» ignorantów, który nic nie wie. Święty wierny lud Boży wierzy w Jezusa, chodzi za Nim, a ta elitarna grupka, uczeni w Prawie, odcina się od ludu i nie przyjmuje Jezusa. Ale dlaczego, skoro byli oni wybitni, inteligentni, studiowali? Mieli jednak wielką wadę – zapomnieli o swojej przynależności do ludu⁴³.

Ten rodzaj utraty pamięci w naszych czasach sprawia, że kapłan kroczy, a nie idzie; spożywa, a nie je; pochyla się, a nie zastanawia się czy zajmuje się daną sprawą; pragnie czegoś, a nie chce; oraz ubogaca – choć nie zawsze w znaczeniu „czyni wzajemnie jeden drugiego bardziej wartościowym i doskonalszym”, czyli sobą, a raczej samego siebie.

Drugi powód to brak wiedzy religijnej świeckich i brak potrzeby zdobywania jej oraz niechęć do aktywności we wspólnocie.

Bardzo wyraźnie tę słabość w Kościele objawiła pandemia, w czasie trwania której tematem sztandarowym okazał się sposób przyjmowania Komunii Świętej na dłoń. Jednym z ważniejszych argumentów „przeciwko” były niekonsekwentne dłonie świeckich, a więc idąca za tym niegodność (grzeszność, w skrajnych przypadkach heretyckość), by w ten sposób przyjmować Chrystusa. Gdyby przeciwnicy tej zgodnej z prawem liturgicznym formy znali dokumenty Kościoła (albo nie znając, zechcieli do nich zajrzeć), tego rodzaju myślowych i słownych aberracji by nie było. Poznaliby bowiem, że w obrzędzie święceń Kościoła Rzymskokatolickiego nie ma „konsekracji” dłoni, lecz „namaszczenie” olejem (i jest między tymi terminami różnica); że diakon nie ma namaszczonej ręki, a Komunii Świętej udziela; że język, na który kładziona jest Komunia Święta udzielana świeckim, też nie jest „konsekwentny”; że w katolickich Kościołach Wschodnich nie ma obrzędu namaszczenia olejem rąk przyjmującego święcenia.

Brak aktywności najszybciej zdradza chociażby sposób, w jaki wierni uczestniczą w Eucharystii. Dość znamienita i powszechna jest bierność w dialogach liturgicznych. Często jest tak, że przewodniczący zgromadzeniu liturgicznemu sam odpowiada na poszczególne wezwania: „Pan

⁴³ TENŻE, Homilia *Lud Boży idzie za Jezusem, nie nużąc się* (28.03.2020), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/cotidie/2020/documents/papa-francesco-cotidie_20200328_appartenenza-al-gregge.html (odczyt z dn. 20.04.2022 r.).

z wami” – „I z duchem Twoim”; „Słowa Ewangelii według św. Marka” – „Chwała Tobie Panie”; „Oto słowo Pańskie” – „Chwała Tobie Chryste”.

Niechęć do aktywności przejawia się także w działaniach podejmowanych w parafii: przynależności do wspólnot, organizacji spotkań oraz wydarzeń integracyjnych i religijnych, zaangażowaniu w prace remontowe i porządkowe w parafii, wysuwaniu inicjatyw i koordynowania ich realizacji. Oczywiście, niekiedy brak pozaliturgicznej aktywności świeckich wynika z błędnego kierowania parafią przez duchownych.

3. Zmiana przeżywania Kościoła

Tutaj chodzi o przejście do inkluzyjności, do włączania w Kościoły tych, którzy zostali (bądź czują się) odepchnięci, zmarginalizowani, do których trzeba wyjść, którym trzeba leczyć rany. W przywoływanym już *Przemówieniu do wiernych diecezji rzymskiej* papież Franciszek ujmuje to w nieco dłuższej refleksji: „Słusznie zależy nam bardzo na tym, aby celebracje liturgiczne przebiegały z poszanowaniem wszystkich zasad. To dobrze, nawet jeśli często służy to tylko usatysfakcjonowaniu samych siebie, ale św. Jan Chryzostom napomina nas: «Czy chcesz uczcić ciało Chrystusa? Nie przechodź obok niego obojętnie, gdy widzisz go nagim. Nie czcij go tutaj, strojąc się w jedwabne szaty, gdy nie troszczysz się o niego na zewnątrz na ulicy, gdzie ginie z zimna i braku odzienia! Ten sam, który powiedział: ‘To jest Ciało moje’, a słowem wzmocnił czyn, ten sam powiedział również: ‘Widzieliście Mnie głodnym, a nie nakarmiliście Mnie’» (*Komentarz do Ewangelii św. Mateusza*, 50, 3). «Ależ, Ojczy Święty, co Ty mówisz? Ubodzy, żebracy, młodzi narkomani, wszyscy odrzuceni przez społeczeństwo, są częścią Synodu?» Tak, mój drogi, tak, moja droga, nie ja to mówię, lecz Pan. Oni są częścią Kościoła. Jeśli się do nich nie odezwiesz – zobaczymy jeszcze, jak miałyby to wyglądać – jeśli nie pójdziesz do nich, by spędzić z nimi trochę czasu, aby nie tylko usłyszeć to, co mówią, ale dowiedzieć się, co czują, nawet jeśli miałbyś usłyszeć obelgi, którymi cię obrzucają, to nie przeprowadzisz Synodu dobrze. Synod nie zna granic, obejmuje wszystkich. Synod jest także po to, by stworzyć przestrzeń do dialogu o naszych niedolach, niedoli,

którą odczuwam jako wasz biskup, niedolach, którą odczuwają biskupi pomocniczy, niedolach, z którymi borykają się kapłani i świeccy, członkowie wspólnot kościelnych. Wszyscy zajmijmy się tymi niedolami! Ale jeśli nie włączymy tej – w cudzysłowie – niedoli społeczeństwa, jaką są odrzuceni, nigdy nie będziemy w stanie poradzić sobie z naszą własną niedolą. Ważne jest to, że w dialogu będą się mogły ujawnić nasze własne niedole, a nie będziemy musieli szukać dla nich usprawiedliwienia. Nie bójcie się!”⁴⁴.

Nawrócenie synodalne w tym aspekcie będzie więc poszerzeniem działań zewnętrznych, ewangelizacyjnych, niejako otwarciem drzwi: najpierw – by z Kościołem „wyjść do” pogrążonych w niedoli, a następnie – by „wejść do” Kościoła z tymi, których znaleźliśmy pogrążonych w niedoli.

Nie zawsze należy rozpoczynać od opowiadania o dobrym Bogu. Czasami ważniejsze jest zrobienie komuś zakupów czy serdeczne „dzień dobry”, które z czasem stanie się pretekstem do świadectwa o Tym, który jest miłością.

Zakończenie

Nawrócenie synodalne jest niezwykłym darem Przenajświętszego i powrotem Kościoła na drogę wspólnego działania na rzecz szerzenia Dobrej Nowiny. Opiera się głównie na wsłuchiwaniu się w Ducha Świętego – „wielkiego protagonistę Kościoła”, który przemawia nie tylko przez prezbiterów i biskupów, ale również przez świeckich, oraz na dyskusji będącej przestrzenią wspólnego dialogu, która pozwoli odkryć Kościołowi *sensus fidei* – zmysł wiary ludu Bożego, a następnie rozeznąć z Kościołem i w Kościele. Jeśli uznamy słuchanie za formę miłości, to nawrócenie synodalne stanie się faktem.

⁴⁴ TENŻE, *Przemówienie do wiernych diecezji rzymskiej (18.09.2021)*, dz.cyt.

Bibliografia

- Abramowiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, t. 2, Warszawa 1960.
- Abramowiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, t. 3, Warszawa 1962.
- Baron A., Pietras H. (oprac.), *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/1, Kraków 2007.
- Eborowicz W., *Proces nawrócenia św. Augustyna*, „Vox Patrum” 8 (1988), s. 67-81.
- Franciszek, *Adhortacja Evangelii gaudium*, Rzym 2013.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Rzym 2015.
- Franciszek, Homilia *Lud Boży idzie za Jezusem, nie nużąc się* (28.03.2020), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/cotidie/2020/documents/papa-francesco-cotidie_20200328_appartenenza-al-gregge.html (odczyt z dn. 20.04.2022 r.).
- Franciszek, *Przemówienie do wiernych diecezji rzymskiej* (18.09.2021), <https://kongreskk.pl/wp-content/uploads/2021/10/Przemowienie-Franciszka-18-września-2021-pl.pdf> (odczyt z dn. 14.04.2022 r.).
- Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła. *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów* (17.10.2015), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/synodalnosc_17102015.html (odczyt z dn. 10.04.2022 r.).
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984.
- Köhler L., Baumgartner W., Stamm J. J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 2, Warszawa 2001.
- Machniak J., *Nawrócenie. W teologii duchowości*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 13, Lublin 2009, kol. 854-855.
- V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Aparecida. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014.
- Paweł VI, List „motu proprio” *Apostolica sollicitudo* ustanawiający Synod Biskupów dla całego świata, Rzym 1965, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/motu/apostolica_sollicitudo_15091965.html (odczyt z dn. 01.02.2022 r.).

II Sobór Watykański, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, Rzym 1965.

II Sobór Watykański, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Rzym 1965.

Strong J., *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*, Warszawa 2015.

Strong J., *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera*, tłum. A. Czwojdrak, Warszawa 2017.

Ks. dr hab. Tomasz Szalanda – ur. 1970 roku, archidiecezja warmińska, w latach 2008-2016 związany z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, wykładał homiletykę w WSD w Elblągu oraz w Misyjnym Seminarium Duchowym Księży Werbistów w Pieniężnie. Autor wielu książek. Współpracuje z „Biblioteką Kaznodziejską”. Od 2000 roku jest proboszczem w Stawigudzie.